

Dat zijn naam op mijn sportschoenen staat afgedrukt is geen leugen. Toen ik aan het lange lees- en schrijfproces van *De Bourgondiërs* begon moest ik goed geschoeid ten tonele verschijnen. Schrijven is zitvlees kweken, maar in de loop der jaren had ik de gewoonte ontwikkeld om regelmatig van mijn stoel te springen, rond te lopen, hardop te denken, om dan weer te gaan zitten. Zoiets jaren volhouden is een atletische prestatie. Dus bestelde ik nagelnieuwe sneakers. Bijna vier jaar lang trok ik ze dag na dag aan. Sportschoenen om beter te schrijven? Zeker, al was het ook een mentaal trucje om het vol te houden. Op de ene schoen liet ik *Philippe* graveren, op de andere *le Hardi*. Filips de Stoute.

Als je op een dag het woord ‘stamvader’ wilt gebruiken dan kun je het wel voor zijn naam zetten. Zonder hem zouden we het vandaag niet over de Lage Landen hebben. Zonder hem was ik deze regels niet aan het schrijven. Hij vormt het beginpunt van zowel mijn boek als van onze collectieve geschiedenis. Natuurlijk was er daarvoor al sprake van Vlaanderen, Henegouwen, Holland, Namen, Luxemburg of Brabant. Maar deze vorstendommen bestonden relatief onafhankelijk van elkaar en waren feodaal verbonden met ofwel het Franse koninkrijk, dan wel het Heilige Roomse Rijk. Toen kwamen de Bourgondische hertogen en in de loop van de veertiende en vijftiende eeuw verbonden zij, pal tussen deze twee grootmachten in, onze gewesten tot een nieuwe staatkundige eenheid: de Lage Landen. Dat wonderlijke proces begon bij Filips de Stoute en zijn niet te onderschatten eega Margaretha van Male. Zo vat ik mijn vorige boek net iets te snel samen, want in deze evolutie speelden ook de steden een belangrijke rol.

We moeten ons hoeden de rol van onze aartsvaders te romantisch, te hedendaags of te absoluut in te kleuren. Uiteraard ging het niet om een moderne staat als België of Nederland en natuurlijk bleven de lokale rechten en cultuur aanzienlijk in zwang – in een land als Frankrijk was dat trouwens niet anders – maar verder is de balans best indrukwekkend: de overkoepelende hertog, de lancering van een eenheidsmunt, het samenroepen van de eerste Staten-Generaal van de Nederlanden, het ontstaan van een centraal ambtenarenapparaat, van rekenkamers en van een hooggerechtshof, evenals bij momenten de aanwezigheid van een heuse legermacht. In de door de hertogen verenigde gewesten bevorderden diezelfde Bourgondiërs intensieve contacten, vormen van

beïnvloeding en samenwerking, een grote uitwisseling op economisch en cultureel vlak, zodat we kunnen spreken van de geboorte van een soort van ‘eenheid in verscheidenheid’, een geheel waaruit later België, Nederland en Luxemburg zouden ontstaan.

In de Lage Landen leek *De Bourgondiërs* voor velen een antwoord te geven op de vraag waar we vandaan kwamen; tegelijkertijd bezat het een internationale dimensie die ervoor zorgde dat het boek ook in Frankrijk, Duitsland en Engeland aansloeg. De in mijn ogen aanstekelijke combinatie van ontstaansverhaal en alternatieve Europese geschiedenis moedigde me aan mijn lang niet uitgedoofde belangstelling om te zetten in een tijdreis die niemand me had voorgedaan. En dus nam ik meer dan een jaar na verschijnen van het boek, in de lente van 2020, mijn sneakers opnieuw uit de kast.

Als ik nu eens, zo dacht ik, letterlijk in de sporen van onze aartsvaders zou stappen en zou proberen het decor van ons oerverhaal aan te raken? Aanraken en opschrijven, reizen en beter begrijpen, anders en dieper beleven wat ik eerder schreef, nieuwe zijpaden in wandelen, onontgonnen terrein ontdekken. Er zit een avontuurlijke drijfveer achter, zeker, maar ook een wetenschappelijke: het blootleggen van wat verdwenen is, het aanduiden van wat nog overblijft, het paren van verbeelding aan onderzoek, volharding aan frivoliteit... Daarbij mocht ik vooral niet schromen het grote verhaal in regionale details te vinden. Geopolitieke evoluties vertellen en verklaren vanuit lokale monumenten of gebeurtenissen lijkt me een inspirerende gedachte; overigens ook voor geschiedenisdocenten: als je leerling de Honderdjarige Oorlog kan lezen in een scheve toren uit zijn of haar geboortedorp, dan zal deze kennis wortel schieten.

Misschien verklaren sommigen me voor gek. Is het ondertussen niet mooi geweest? Blijkbaar niet. Ook na de tien vertalingen en talloze optredens, na de Nederlandse en de Franse podcast, na de vele interviews, ja, na de kleine tsunami die over me heen rolde, bleef ze knagen, die interesse, die goesting me nog dieper in dit verhaal vast te bijten. Dat had ik niet eerder meegemaakt, meestal zakte de verbetering voor een onderwerp weg na het verschijnen van een boek. Hier laaide het vuur alleen maar hoger. Op meerdere bladen papier tekende ik het ene parcours na het andere. Gaandeweg werd mijn werkplek één grote kaart, eentje waarop ik alvast in mijn verbeelding begon te reizen. Weldra voegde ik

de daad bij het woord en begaf ik me kriskras van de ene bestemming naar de andere.

Toen de Bruggelingen briesend bij de Boeveriepoort verschenen, was ik blij dat ik eenentwintigste-eeuwse *sportsloefen* aanhad. Met zijn punt-schoenen moest Filips de Goede alles uit de kast halen om me bij te houden. Mijn Bourgondische zevenmijlslaarzen brachten me helaas niet tijdig bij het struikelende paard van Maria van Bourgondië in Wijnendale: het bijwijlen weerkerende verlangen om haar fatale val te verijdelen en de hertogin in mijn armen op te vangen moest ik definitief opbergen. Soms ben je gedoemd voor eeuwig te laat te komen.

Mijn branie vroeg noodgedwongen om nederigheid. Vaak was het struinen in kelders zonder licht, door beton heen op zoek gaan naar verdwenen gotiek, interpreteren, oorspronkelijk veldonderzoek doen, op pad gaan met lokale historici, vragen stellen aan gerenommeerde specialisten, een Europees netwerk van Bourgondische connaisseurs creëren en op die manier met meer zekerheid aan de slag te kunnen, maar altijd met de onmiskenbare mogelijkheid je te vergissen – als dat gebeurde is het mijn verantwoordelijkheid, dat spreekt voor zich.

Gaandeweg werd mijn queeste een leerproces in omgaan met verandering, verdwijning, onvoorspelbaarheid. Ik zag hoe historisch erfgoed, net als de geschiedenis zelf, uit meerdere lagen bestaat – een kerk bijvoorbeeld uit een mengeling van romaans en gotiek, een paleis uit Franse, Spaanse en Bourgondische muren, en dan zwijg ik nog over de verwarring die neogotiek kan oproepen. Ik stelde vast hoe gebouwen op een gegeven moment te oud werden en vervolgens simpelweg verdwenen, of op wonderlijke wijze opgingen in al dan niet kundig geres-taureerd of wanstaltig verbouwd erfgoed. Hoe vernietigend de mens is geweest – Beeldenstorm, Franse Revolutie, wereldoorlogen. Maar net zo goed hoe een veranderende smaak – weg met de gotiek, leve de barok – of uitslaande branden ervoor zorgden dat kerken veranderden, delen van kloosters verdwenen. Bijna niets is eenduidig in deze zoektocht, geen enkel monument is nog exact in de staat zoals pakweg Filips de Goede het zag. Deze tijdreis mag dan een haast romantische liefdesverklaring aan de geschiedenis zijn, het is tegelijk een oefening in het aanvaarden van de onmogelijkheid de waarheid te achterhalen.

Concreet gesproken doorkruis ik in *Stoute schoenen* eerst België, trek ik vervolgens via Brabant naar en door Nederland, waarna ik langs Vlaamse steden de Lage Landen verlaat, daarbij de sporen drukkend van de lijkstoet van Filips de Stoute, die me tot in het hart van het oude Bourgondië brengt. Volgt de verkenning van Dijon, uiteraard ook die van het hertogdom zelf. Tot slot zit ik Karel de Stoute tijdens zijn laatste dollemansexpeditie op de hielen: over Zwitserse wegen via de Franche-Comté (het vrijgraafschap van Bourgondië) naar zijn einde in Nancy.

Stoute schoenen is complementair aan *De Bourgondiërs*, maar kan gerust los hiervan gelezen worden. Gebeurtenissen die in mijn eerste boek drie volle hoofdstukken hebben geëist zullen hier afgedaan worden in één paragraaf terwijl een enkele alinea uit mijn vorige werk uitwaaierde tot een uit de kluiten gewassen hoofdstuk. Nogal wat lezers van *De Bourgondiërs* zullen zich herinneren dat mijn hart het voelbaarst klopt op de pagina's waar ik mijn licht laat schijnen over de schone kunsten. Laat dat nu juist het grootste plezier van dit nieuwe boek zijn, dat ik deze keer ronduit voor die blik en verwondering ben gegaan. Van het wonder van Vézelay over de pedagogische schoonheid van de kathedraal van Nevers en de oogstrelende manuscripten van de hertogen, tot vergeten standbeelden in de Franche-Comté. Ik had geen enkele uitvlucht meer om niet de wortels van het *Lam Gods* uit te graven, om niet op zoek te gaan naar de wieg van de Nederlandse schilderkunst in Gelre, of om de fenomenale beeldhouwer Klaas Sluter uit Haarlem niet nog dichter op de huid te zitten.

Tegelijk wilde ik tekortkomingen goedmaken en bijvoorbeeld langer stilstaan bij belangrijke figuren uit de hertogelijke entourage zoals Bladelin, Lodewijk van Gruuthuse of Nicolas Rolin. Vrouwen als Margaretha van Male, Jakoba van Beieren en Maria van Bourgondië (nog) meer de plaats geven die ze verdienen. Aandacht hebben voor de periode die aanbrak na Maria's dood door Filips de Schone en Karel v in mijn reizen te betrekken. Nu en dan doorkijkjes forceren naar Willem van Oranje. Maar natuurlijk wilde ik mijn blik vooral geografisch verruimen en beter begrijpen hoe het precies zat in het prinsbisdom Luik, in het later over twee landen verdeelde hertogdom Brabant of in een uithoek als Gelre. Doordat het eerste staatkundig gesproken lange tijd buiten

het geheel van de Lage Landen bleef, het tweede werd opgesplitst en het derde in de periferie lag, verdwenen ze vaak tussen de plooiën van de klassieke nationale geschiedenis en dat prikkelde me nog meer om ze te bereizen. Het verleden van België en Nederland is meer dan het verhaal van Vlaanderen en Holland. Dankzij mijn tochten kon ik bovendien verrassende verbanden leggen tussen Namen, Nevers, de Franche-Comté en Vlaanderen, of inzoomen op minder in het oog springende steden als Geraardsbergen, Dowai (Douai), Bergen op Zoom of Oudenaarde. Dat Brugge en Gent belangrijk zijn geweest zal opnieuw blijken, maar ook Rijsel (Lille) en Utrecht mogen zich een keer verheugen op ruime aandacht. Zelfs ging een oude droom in vervulling: struinen door het Antwerpen van voor zijn gouden ontbolstering in de zestiende eeuw. Tot slot kon ik eindelijk schrijven over het oude hertogdom zelf (Dijon, Beaune, Autun en veel meer), een logische onvolkomenheid van *De Bourgondiërs* waarin de blik vooral op het noorden was gericht.

Gaandeweg viel *Stoute schoenen* uiteen in twee grote delen: de Lage Landen en Bourgondië zelf. Dat is de logica zelve en helemaal in overeenstemming met de historische werkelijkheid, maar het was pas door te reizen naar Loon, Gelre en Artesië, naar de rafelranden van de Nederlanden, dat de staatkundige puzzel van de Bourgondische hertogen letterlijk voor mijn ogen op zijn plaats viel. Kilometer na kilometer groeide de historische slalom uit het eerste deel van het boek uit tot een alternatieve oergeschiedenis van onze gewesten. De Bourgondische queeste door Frankrijk, Zwitserland en natuurlijk de Bourgogne zelf uit het tweede deel maakte dan weer helemaal duidelijk dat het hertogelijke epos Europese geschiedenis van de bovenste plank is.

Hoewel de hoofdstukken, in tegenstelling tot in *De Bourgondiërs*, apart gelezen kunnen worden staan ze niet los van elkaar – met enkele herhalingen en kruisverwijzingen als gevolg – en heb ik grondig nagedacht over de volgorde. Na de epiloog, waarin ik probeer terug te grijpen naar het ultieme begin van dit grote avontuur, had ik aanvankelijk een abecedarium voorzien, een alfabetische lijst met bestemmingen die geen volwaardige plek in de narratieve structuur van dit boek hebben gevonden. Gaandeweg rijpte het besef dat die beschrijvende opsomming beter tot haar recht komt op een website, ook bij wijze van uitgestoken hand naar de lezer. Wie nog extra Bourgondische *lieux de*

mémoire, alias herinneringsplekken te melden heeft kan dit doen op stouteschoenen.eu. De toegezonden extra's zullen mettertijd een plaats krijgen in dit online abecedarium. Volledigheid is des duivels oorkussen, maar dankzij deze virtuele verzamelplek kan eenieder bijdragen en deelnemen aan de queeste naar ons grensoverschrijdend oerverhaal.

Naast kaarten, gravures, prenten en miniaturen zal de lezer prachtige kleurenfoto's tegenkomen. De samenwerking met fotograaf Geert Van de Velde was vruchtbaar. Hij ging er helemaal voor. Ik ga zijn telefoontjes en berichtjes missen. Wie gaat me nu vragen 'waar precies dat raam van Jan zonder Vrees is', of me melden 'dat de hart-urn van Filips de Schone nergens te bespeuren valt'. Zou iemand me ooit nog de vraag stellen 'of ik ook een foto van de achterkant van Bladelin wil'? Het is hartverwarmend te weten dat alvast een groot deel van deze tijdreis door twee personen is ondernomen.

Nu en dan mocht ik oefenen in *Het Nieuwsblad* en eerste versies van enkele tijdreizen publiceren. Dat leverde vermakelijke reacties op. Het gaf moed te weten dat mensen zo meeleeften. Zo leerde ik dat op de grote markt van Tienen enkele jaren terug Bar Rolin werd geopend door André Rolin, een nazaat van Nicolas Rolin, de kanselier (zeg maar eerste minister) van Filips de Goede. Gillis Van der Muelen, een verre voorvader van een lezer, sneuvelde dan weer bij de slag van Westrozebeke in 1382. Iemand mailde dat hij me toegang kon geven tot een totaal vergeten en erg tot de verbeelding sprekend gedeelte van het grotere verdwenen Gentse Prinsenhof. Een vrouw kon bewijzen dat ze de zoveelste achterkleindochter van Filips de Goede was. Een heer uit Brugge beweerde dat hij eigenaar was van een huis dat ooit toebehoorde aan een zekere Bartholomeus Van Loo, die volgens hem in de jaren 1470 verantwoordelijk was voor de vis en het vlees die bij de hertog van Bourgondië op tafel kwamen. Een naamgenoot die Karel de Stoute van lekker eten voorzag? Even meende ik van mijn schrijfstoel te vallen. De Van Loo's behoorden destijds inderdaad tot de belangrijkste families uit de Gentse vis- en vleeshandel, maar de archieven leerden verder helaas dat het hier ging om een naamgenoot uit de achttiende eeuw. Uiteindelijk kwam alsnog Antwerpenaar Bertelmeeus Van Loo uit een van de archiefdozen gekropen: in 1472 werd hij lid van de gilde van de Gentse meerseniers, handelaren in afgewerkte textielstoffen als bokraan en zij-

de, maar ook in spiegels, messen en mutsen. Misschien ben ik de reïncarnatie van een Bourgondische mutsenverkoper?

In *De Bourgondiërs* ontrolde ik ondanks alle breedvoerigheid één lange verhaallijn, *Stoute schoenen* is wellicht geen boek dat in enkele rukken uit te lezen valt. Het eerste deel van mijn Bourgondische tweeluik – het wetenschappelijk epos, zoals ik het graag placht te noemen – knipoogde naar oude avonturenverhalen, het tweede deel – de tijdreis – haakt eerder aan bij het genre van de doorleefde pelgrimage. Samen vormen ze een even monumentale als complementaire diptiek: mijn presentatie, visie en (jawel) beleving van hoe in onze contreien op het einde van de middeleeuwen uit verbroekeling een vorm van eenheid is ontstaan.

Allicht is het plezier van de historische beleving – Johan Huizinga sprak van ‘historische sensatie’ – de grootste gemene deler tussen de twee boeken: het gevoel deel uit te maken van een eeuwenoude tijdlijn, sterker, de ervaring soms samen te vallen met een tijd die lang vervlogen is. Zoiets kan je overkomen bij het lezen van teksten die doorwrochte inhoud combineren met een vleugje bevlogenheid. Woorden, zinnen, bladzijden die je bij de hand nemen en leven blazen in wat dood en voorbij is, die duidelijk maken hoe de dingen blijven doorwerken. Voeg daar een zintuigelijke ervaring aan toe – het zien van een kunstwerk, het betreden van een pand, het aanraken van een verweerd stuk muur – en de flits van Huizinga kan de jouwe worden.

Hopelijk ben ik er met *Stoute schoenen* in geslaagd een wandtapijtachtig boek te maken, met kleuren en kronkels die verwonderen, met even grillige als organische arabesken die een bijwijlen grandioos Bourgondisch landschap ontsluiten, met openingen naar een stukje nieuwe werkelijkheid, alsook kleine miniaturen waarin leunstoeldromers graag verdwalen, lezers die op hun beurt misschien zelf de reismicrobe voelen kriebelen.

Ik wens ze goed schoeisel toe.

BART VAN LOO

Moorsele (Vlaanderen), lente 2020 —

Druy-Parigny (Bourgondië), lente 2024

DE LAGE LANDEN

DE LANDEN VAN HERWAARTS OVER

[Of het nu met het zwaard was, dankzij al dan niet betwistbare erfelijke opvolgingen, via gesjoemel, omkoperij, onderhandelingen, het opkopen van een vorstendom of simpelweg door geluk: rond 1440 heerste Filips de Goede over een groot deel van de Lage Landen. Na verloop van tijd noemde hij die verzameling vorstendommen 'de landen van herwaarts over', wat zoveel betekende als 'de landen van hier'. Die 'hier' verwees naar de plek waar hij het meest verbleef, in onze contreien dus, voornamelijk Vlaanderen en Brabant trouwens, terwijl het eigenlijke Bourgondië, in het zuiden, met Dijon als belangrijkste stad, in de praktijk de 'landen van derwaarts over' werden, letterlijk de landen van daar, ver van mij, waar hij steeds minder resideerde. Zelf hanteerde de hertog uiteraard voornamelijk de Franse varianten. Het enigszins exotische '*les pays de par deçà*' kun je dan ook beschouwen als de eerste officiële door een overheid gebruikte term voor de Nederlanden, al was die uitdrukking alleen gangbaar binnen de Bourgondische administratie.]

BELGIË

I

DWARS
DOOR
BELGIË

Zicht op de Gentse binnenstad, met links het stadhuis deels in de stellingen.

Verder de drie torens van de Sint-Baafskathedraal, het belfort en de Sint-Niklaaskerk. Vooraan rechts een flard van het Vleeshuis.

Zelfde panorama, maar deze keer bekeken achter het Gravensteen.
Met centraal rechts de Graslei in het verlengde van het Vleeshuis.
Links achter de kathedraal piept in de verte het nulpunt van ons oerverhaal.

EEN SPROOKJESRUÏNE EN EEN VERDWENEN PALEIS

NAAR HET NULPUNT VAN ONS OERVERHAAL IN GENT

Om te beginnen wil ik naar Gent, en om te beginnen heb ik opnieuw mijn oude schrijfschoenen aangetrokken. De eerste letter van *Philippe* is intussen weggesleten, maar vandaag kan me dat weinig schelen. Welke schoenen hadden me beter naar het nulpunt van ons oerverhaal kunnen brengen?

Mijn auto laat ik achter op de Schoolkaai. Bij het uitstappen hoor ik de gonzende drukte van Gent-Dampoort, wat meteen vermindert als ik de Voorhoutkaai op loop. De toren van de Sint-Baafskathedraal steekt zijn gotische kop fier in de lucht. Natuurlijk zal ik daar een keer binnenlopen, het *Lam Gods* blijft een lokmiddel dat niemand kan weerstaan. Mijn gedachten vliegen verder naar het Gravensteen. Ik roep ze snel tot de orde. Maar dan is het mijn blik die uitvliegt. Zonder dat ik er erg in heb is mijn hoofd een kwartslag naar rechts gedraaid en verschijnt de Sint-Jacobskerk. Nu komt de mallemolen op gang. Dat daarachter de Vrijdagmarkt schuilgaat. En dat nog eens honderd meter verder de Dulle Griet wacht op een kanonschot dat nooit meer zal komen. Dat ook het belfort... En het Prinsenhof... Stop. Alles op zijn tijd. Deze tijdreis krijgt dagen, maanden, jaren en vele bladzijden om zich te ontrollen.

Als ik blik, benen en hoofd weer onder controle heb blijkt ik op mijn bestemming te zijn aangekomen. Het rare is dat ik hier nog nooit ben geweest. Terwijl het op deze plek begint. Hier schiet het hele verhaal wortel. Schroomvol betreed ik het Coyendanspark. Dan zie ik de ruïnes van de Sint-Baafsabdij, onbekend, dus onbemind, maar niet te missen.

• SINT-BAAFSABDIJ •

De tijd heeft lelijk huisgehouden. Van de abdijkerk rest bijna niets meer. Om de bezoeker vandaag duidelijk te maken hoe immens groot dit romaanse gebedshuis was, zijn de zijbeuken tussen de verdwenen pilaren aangegeven door haagbeuken. Zo kun je alsnog rondwandelen in wat ze nu de Groene Kerk noemen, de plek waar zendeling Amandus in de zevende eeuw belandde. Deze prediker stichtte zowel de Sint-Pietersab-

Boven de zogenoemde Groene Kerk, onderaan de 'oudste muur van Gent',
het enige restant van de Sint-Baafsabdijkerk.

dij als die waarvan ik nu de ruïnes betreed, toen nog Gandaklooster genoemd, naar de naam van de nederzetting die hier was. Dichter bij de wortels van Gent kun je moeilijk komen. Ik kijk over mijn schouders en weet dat de Leie achter mij de Schelde in stroomt, en dat *Ganda* Oudgermaans is voor samenvloeiing.

Een van de trouwste aanhangers van Amandus was een zekere Bavo, een rijke edelman uit Haspengouw die zich na een jeugd vol zonde en vertier had bekeerd. Uiteindelijk trok hij zich als kluizenaar terug op het platteland, ergens in een holle eik, maar zijn gebeente kwam na zijn dood terug naar hier. De heilige Bavo was weer thuis en schonk de abdij haar definitieve naam: Sint-Baafsabdij.

Zeven eeuwen later zou de Bourgondische hertog Filips de Stoute hierheen afzakken om zijn huwelijk te laten inzegenen. Hij had zijn bijnaam te danken aan zijn heldhaftig optreden tijdens de slag bij Poitiers (1356), een van de legendarische krachtmetingen uit de Honderdjarige Oorlog. Enthousiaste kroniekschrijvers doopten hem tot Filips de Stoutmoedige. Het was geen stoute koningszoon die in 1369 voor het eerst in Vlaanderen kwam, het ging om een moedige, maar toch vooral ambitieuze ridder.

Links staat nog een deel van de abdijkerk overeind. De 'oudste muur van Gent' dateert uit het einde van de tiende eeuw. Ik streel de stenen en reis in gedachten naar het eerste millennium, en wel naar 985, het jaar van de eerste steenlegging. Precies op dit moment luiden de klokken van de kathedraal aan de overkant van de Leie. Sint-Jacobskerk en Sint-Niklaaskerk volgen. Ineens is het alsof ik de klokken van de verdwenen abdijkerk hoor. In mijn blikveld verrijzen de muren, de dwarsbeuken en het koor van wat een van de grootste romaanse kerken van Europa is geweest.

Het is 19 juni 1369. De kerkpoort zwaait open en Filips de Stoute schrijdt naar binnen. Eerst staat hij nog in het tegenlicht, daarna verschijnt hij in volle glorie. Zijn blauwe praalgewaad laat de monden openvallen. Op zijn huwelijkskleed staat de letter P (van Philippe) – de letter die intussen van mijn schoen is gesleten – talloze keren in goud geborduurd. Er prijken ook bloemetjes op. Geen Franse lelies, wel margrietten. Hij staat op het punt te trouwen met Margaretha van Male, de rijkste erfgename uit Europa, de dochter van de Vlaamse graaf Lodewijk

van Male, die haar hier ook al heeft laten dopen. Als Franssprekende Bourgondiër noemt hij zijn aanstaande natuurlijk Marguerite.

Zoals hij naar haar knikt met zijn grote Valois-neus en forse kin lijkt hij als twee druppels water op het door Klaas Sluter gemaakte standbeeld in Champmol bij Dijon, enfin, een beetje slanker, er zullen met de jaren nog kilo's bij komen, nu is hij amper zevenentwintig. Net voor ik kan ontdekken hoe stammoeder Margaretha eruitziet, lost het visioen op in de wind. De haagbeuken ruisen. De kerk is weer weg.

Die margrietten waren wel erg romantisch voor een man die het natuurlijk om macht en aanzien te doen was. Hij had zich werkelijk een weg moeten bikkelen naar de hand van Margaretha. Want ook de zoon van de Engelse koning stond te trappelen. Was zij dan zo'n schoonheid? De bronnen suggereren van niet, maar het ging Filips in de eerste plaats om het rijke graafschap Vlaanderen dat zij meebracht, met de metropolen Rijsel, Ieper, Brugge en natuurlijk Gent.

Met zijn hoge stenen patriciërswoningen kun je Gent het Manhattan van de late middeleeuwen noemen. In de op Parijs na grootste stad ten

Miniatuur (ca. 1400-1425) van het huwelijk van Filips de Stoute en Margaretha van Male op 19 juni 1369. Rechts het portret van de hertog. Kopie uit de zeventiende eeuw van een verloren gegaan origineel uit ca. 1400.

noorden van de Alpen woonden bijna 70.000 mensen. Amsterdam probeerde op dat moment moeizaam de kaap van 3000 inwoners te ronden. Vlaanderen was de dichtstbevolkte streek van Europa en dankzij de lakenindustrie de rijkste regio in het noorden, de motor van de West-Europese economie.¹ Dankzij de financiële tussenkomst van zijn broer, de Franse koning, kon Filips de Engelse pretendent de loef afsteken. Zo kwam in 1369 de voor onze contreien zo belangrijke verbinding met Bourgondië tot stand.

Deze abdij herbergt meer Bourgondische geschiedenis dan alleen het befaamde huwelijk uit 1369. Ook al volg ik vandaag Filips de Stoute en zijn eega Margaretha tijdens hun feestelijke junidag, tijdens deze eerste tijdreis zullen meteen ook de andere hoofdrolspelers de revue passeren, niet in het minst Filips de Goede. Dat kan ook moeilijk anders in een middeleeuwse wereldstad als Gent. Misschien is het handig om de grote stamboom op de voorste schutbladen bij de hand te houden. De juiste roepnaam (de Goede, de Stoute, de Schone) bij de juiste Filips plaatsen en die combinatie vervolgens onthouden vergt enige oefening – en dan zwijg ik nog over alle Margaretha's – maar dat komt helemaal goed: deze Gentse ouverture is de perfecte aanleiding om u de namen (weer) meester te maken.

Om te beginnen volstaat het twee generaties op te klimmen in de stamboom. Op 8 juli 1422 werd Michelle van Frankrijk, de eerste echtgenote van Filips de Goede, zelf de kleinzoon van Filips en Margaretha, hier begraven. Dwalend door de Groene Kerk vraag ik me af waar haar monument moet hebben gestaan. Haar praalgraf is weg, maar in de crypte van de Sint-Baafskathedraal ligt nog een fragment van de grafplaat. Michelle was de zus van de Franse kroonprins Karel, die in 1419 de Bourgondische hertog Jan zonder Vrees lafhartig liet vermoorden tijdens een vredesconferentie: een hakbijl afschampend op zijn hoofd, dan inslaand tussen de schouderbladen, vervolgens een afgehakte hand en ten slotte een zwaard dwars door zijn romp. Nadat het besef was ingedaald dat haar broer de vader van haar echtgenoot had laten vermoorden bleef Michelle ontredderd achter in Gent, kwijnde ze weg van verdriet en vond ze drie jaar later hier een laatste rustplaats. Haar man verwaardigde zich niet eens naar de begrafenis te komen. Filips de Goede zou nog twee andere huwelijken aangaan en talloze minnares-

sen in de ogen kijken. Dat leverde zesentwintig bastaardkinderen op. En dan tellen we alleen de erkende nakomelingen mee. Een daarvan zou een belangrijke rol spelen in de geschiedenis van de Sint-Baafsabdij.

In de ‘oudste muur’ is een doorgang naar de ruïnes van de abdij zelf. De koorgang bleef, net als enkele zijvertrekken, relatief gespaard. Het was Filips’ bastaardzoon Raphaël de Mercatellis die in 1478 abt werd en de romaanse koorgang een gotische make-over gaf. Die toets zou hij vervolgens de hele abdij geven. De met kruisribgewelf overkluisde gotische zaal is nagenoeg perfect bewaard en draagt terecht zijn naam. Helemaal op het einde wacht het hoogtepunt, de monumentale refter, een romaans juweel uit de twaalfde eeuw, ook onder handen genomen en verhoogd door de ondernemende Mercatellis. Net als zijn vader was hij een groot verzamelaar van rijk geïllustreerde manuscripten, die ik enkele weken later in de Gentse Boekentoren mag inkijken, een voorproefje van de schatten die we in de Brusselse librije van de hertogen zullen aanschouwen. Maar zoals gezegd, geduld, ik ben nog altijd maar op het nulpunt van deze lange queeste.

Nu ik hier ben wil ik elk hoekje uitkammen. Dat loont de moeite, want helemaal aan het einde van de refter vind je restanten van de oorspron-

Ruïnes van de Sint-Baafsabdij.

kelijke muurschilderingen. Amandus natuurlijk, maar ook Sint-Macharius, een bedevaarder die rond 1012 in Gent stierf tijdens een epidemie, in de abdij werd begraven en vervolgens uitgroeide tot een heilige die in tijden van pest en snel om zich heen grijpende ziektes werd aangeroepen. Buiten in de tuin stuit ik op de Macharius-waterput, die je ook aantreft op het beroemde, zij het ongesigneerde *Panoramisch gezicht op Gent in 1534* – met pal daarachter het frappante detail van een ooievaarsnest op een dak – en die hier opmerkelijk genoeg nog staat. Hiervan drinken zou tot genezing van allerlei kwalen leiden. Hij staat droog.

Macharius brengt me in één klap terug bij het begin van ons Bourgondisch oerverhaal, bij Filips de Stoute, die alleen hertog van Bourgondië kon worden omdat de toen regerende hertog in 1361 werd weggemaaid door de pest. Tot overmaat van ramp had de arme man geen kinderen en kwam het hertogdom langs allerlei kronkelwegen terug bij de Franse kroon. De Franse koning was opgetogen, want hij kon zijn benjamin, zijn lievelingszoon Filips eindelijk belonen voor zijn moed op het slagveld van Poitiers. Maar nu kreeg zoonlief een meer tastbaar cadeau, het Bourgondische hertogdom. Onze eerste stamvader was echt wel een man van zijn tijd, zijn land dankte hij aan de pest, zijn naam aan de Honderdjarige Oorlog.

Sint-Baafsabdij, de monumentale refter.